

Raspad Austro-Ugarske Monarhije i djelovanje zelenoga kadra u djelu *Vučjak* Miroslava Krleža

Sažetak

U ovom radu autor nastoji analizirati dramu hrvatskog književnika i publicista Miroslava Krleža *Vučjak* te usporediti podatke koje donosi o djelovanju zelenoga kadra s podacima koje o tome donose relevantna historiografska istraživanja. Također, budući da je Krleža bio suvremenik, a u određenom dijelu i sudionik događaja o kojima je riječ, pokušava se u drami prepoznati i određene autobiografske elemente te ih staviti u povijesni kontekst. Nakon spomenute analize dramskoga teksta i kratkoga historiografskog prikaza turbulentnoga razdoblja raspadanja Austro-Ugarske Monarhije krajem Prvoga svjetskog rata 1918. godine uspoređuju se dobiveni podatci, što dovodi do zaključka o prevladavajućem utjecaju Krležine lijeve ideološke orijentacije na odabir socijalno-revolucionarnoga motiva kao najvažnijeg u tumačenju pojave i djelovanja zelenoga kadra.

Ključne riječi:

Miroslav Krleža, zeleni kadar, *Vučjak*, drama, Prvi svjetski rat, Austro-Ugarska Monarhija, Oktobarska revolucija, 1918.

1. Uvod

Novinskim člankom iz 1920. godine mladi književnik i novinar Miroslav Krleža najavio je skori izlazak romana naslovljenog *Zeleni barjak*, čija je namjera bila postati „dekorativni panneau posljednjih dana Austrije“ te „kronika zelenokaderaških motiva, kada je u nas, u Podunavlju i po čitavoj srednjoj Europi, dozrijevala objektivna revolucionarna situacija, ona ista koja je dala Lenjinski oktobar“.¹ Međutim, taj roman, ako je u rukopisu i bio završen, za što postoje određene naznake, zbog nepotpuno razjašnjenih razloga nikada nije ugledao svjetlo dana. Naposljetku je umjesto *Zelenog barjaka* uz

zbirku domobranskih novela *Hrvatski bog Mars* (1922.), u časopisu *Savremenik* 1923. godine objavljena drama *Vučjak* podnaslovljena kao *Malograđanski događaj u tri čina*.² U njoj djelovanje zelenoga kadra doduše nije glavna tema, već predstavlja tek društvenu i povijesnu pozadinu prevladavajućoj temi unutrašnjega stanja glavnoga lika Krešimira Horvata koji iz zagrebačke gradske sredine kao učitelj dolazi u zaostalio i šumama okruženo selo Vučjak. Međutim, upravo se zbog pozadinske uloge „zelenokaderaških motiva“ postavlja pitanje mogućnosti korištenja književne vrste poput drame kao povijesnog izvora. Što je o društvenoj situaciji u Austro-Ugarskoj Monarhiji uoči njezina raspada 1918. godine i o djelovanju naoružanih dezertera u njezinim zabitim krajevima moguće iščitati u *Vučjaku*? Na koji je način autor drame, Miroslav Krleža, i sam sudionik Prvoga svjetskog rata u austrougarskim redovima, promatrao opisane događaje kojima je bio suvremenik i pokušao objasniti situacije s kojima se, slijedom vlastitoga životnog puta, mogao poistovjetiti?

2. Miroslav Krleža u razdoblju od 1914. do 1923. godine

Da bi se mogli uočiti eventualni autobiografski elementi u obrađenom djelu, odnosno kako bi se mogli razumjeti određeni autorovi stavovi izraženi riječima dramskih likova, potrebno je najprije promotriti razdoblje njegova života između početka Prvoga svjetskog rata i praiizvedbe *Vučjaka* u Hrvatskome narodnom kazalištu 1923. godine.³

Početne mjesece Prvoga svjetskog rata, koji je izbio iste godine kada je u *Književnim novostima* izašlo njegovo prvo objavljeno djelo *Legenda*, Miroslav Krleža proveo je obuzet razočaranjem zbog kapitulacije međunarodne radničke solidarnosti i sloma Druge internacionale pred masovnom radničkom potporom ratnim naporima sukobljenih zemalja, koje ga je, u tom trenutku još nesvjesno, počelo približavati lenjinističkoj koncepciji socijalističkoga pokreta, čije će se posljedice jasnije ocrtati u kasnijim razdobljima njegova života i književnoga rada.⁴ Naposljetku je potkraj 1915. godine i sam unovačen te ga zahvaljujući vojnom znanju stečenom tijekom obrazovanja u kadetskoj školi i na budimpeštanskoj vojnoj akademiji Ludoviceum (1911. – 1913.) dodjeljuju u pričuvnu časničku školu u Zagrebu. Unatoč početnim znakovima obolijevanja od tuberkuloze koje je pokazivao već tijekom uvježbavanja, sljedeće je godine u sklopu Šesnaeste hodne satnije upućen na bojište u Galiciji, na kojem je u tom trenutku trajala ruska Brusilovljeva ofenziva.⁵ Međutim, u ratnim se uvjetima Krležina bolest pogoršala te je uskoro započeo njegov dugotrajan oporavak u vojnim i civilnim bolnicama izvan neposredne ratne opasnosti tijekom kojega je izradio prvotni koncept buduće zbirke pripovijedaka o sudbini hrvatskih domobrana naslovljene *Hrvatski bog Mars*. Na to ga je prema vlastitom kasnijem svjedočenju potaknula smrt četrdesetorice kolega iz spomenute vojne akademije kao i potreba da izrazi kako mu je „sve to što se zbivalo oko mene izgledalo glupo i čovjeka nedostojno“.⁶ Unatoč svakodnevnoj mogućnosti da do toga dođe, Krleža do završetka rata više nije mobiliziran, već je to vrijeme proveo kao pripadnik radne jedinice u Požegi, odnosno kao autor novinskih tjednih i dnevnih izvješća o stanju na pojedinim bojišnicama u listovima *Sloboda* (od početka 1918. godine preimenovan u *Pravda*) i *Hrvatska riječ*. Također, sve do raspada Austro-Ugarske Monarhije i proglašenja Države SHS u listopadu 1918. godine Krleža je radio u Uredu za pomoć postradalima u ratu zbog čega je, unatoč službenoj cenzuri, dobio uvid u nepovoljno materijalno stanje diljem zemlje, što je također uočljivo u djelima u kojima se bavio preživljavanjem civila u pozadini.⁷ No spomenutim proglašenjem Države SHS, odnosno prekidom državnopravnih sveza s Ugarskom i Austrijom, Krleža je ostao bez činovničkog posla, što je označilo početak razdoblja ovisnosti gotovo isključivo o vlastitom književnom

radu. Međutim, unatoč nepovoljnim okolnostima već tijekom 1918. godine Krleža se afirmirao na hrvatskoj književnoj sceni te je postao predmetom proučavanja književnih kritičara i šire čitateljske publike.⁸

Temeljem ranijih razočaravajućih iskustava u pogledu srbijanske uloge u oslobođenju Južnih Slavena, Krleža je osnutak novog Kraljevstva SHS dočekao sa skepsom. Zbog svoje djelatnosti u propagiranju komunističkih ideja, koja je do posebnog izražaja došla u brojnim tekstovima i govorima 1920. godine, Krleža je došao pod policijski nadzor novih vlasti, što je rezultiralo i poznatim otkazivanjem njegove drame *Galicija* nekoliko trenutaka prije početka praižvedbe u zagrebačkom Hrvatskom narodnom kazalištu.⁹ No za ovu se temu najrelevantniji sukob s jugoslavenskim rojalistima odigrao upravo u percepciji zelenoga kadra. Suprotstavljajući ga podršci koju je hrvatsko građanstvo pružilo ujedinjenju s Kraljevinom Srbijom i ističući ga kao suprotnost navodno širokoj narodnoj potpori provedenoj jugoslavenskoj koncepciji te kao „jedinog punomoćnog predstavnika političke volje i svijesti našega naroda za onih davnih oktobarskih dana 1918.“¹⁰, Krleža je zeleni kadar promatrao kao propuštenu revolucionarnu priliku. Pritom su, prema njegovu mišljenju, ključnu ulogu u neuspjehu odigrali izostanak čvrste predvodničke organizacije lenjinističkoga tipa, ali i otvoreno nasilje vojske i policijskih snaga nove države počinjeno nad pobunjeničkim društvenim elementima uz podršku hrvatske elite, što je postao još jedan od razloga Krležine antipatije spram režima dinastije Karađorđevića.¹¹

Naposljetku, budući da postoje indicije kako je upravo to selo postalo predložak za dramski *Vučjak*, potrebno je spomenuti kako je Krleža razdoblje od 1920. do 1921. godine proboravio u ludbreškom selu Duga Rijeka u koje je pratio suprugu Belu koja je tamo dobila namještenje seoske učiteljice.¹² U pismima koja je iz Duge Rijeke slao književniku Juliju Benešiću, u to vrijeme djelatniku Ministarstva prosvjete, s čijom je pomoću Bela Krleža i dobila spomenuto radno mjesto, Krleža ističe korisnost privremenog odmicanja od grozničave zagrebačke gradske sredine, no također napominje i zatrovanost seoske sredine u koju je došao, a koju uspoređuje s Azijom, što su tvrdnje koje će tijekom pisanja *Vučjaka* doći do posebnog izražaja.¹³ Spomenuti je roman *Zeleni barjak*, koji je naposljetku sveden na dramu *Vučjak*, najvećim dijelom nastao upravo za Krležina boravka u Dugoj Rijeci. No naposljetku se bračni par Krleža zahvaljujući bogatom nasljedstvu nakon smrti Krležine tetke Josipe Horvat vratio u Zagreb, gdje je Miroslav Krleža 1923. dočekao prvu kazališnu izvedbu drame koja je tema ovoga rada.¹⁴

3. Historiografski prikaz zelenoga kadra

Zeleni kadar naziv je za vojne dezertere koji su potkraj Prvoga svjetskoga rata i na samom kraju postojanja Austro-Ugarske Monarhije napuštali redove austrougarske vojske te se skrivali po šumskim i gorskim prostranstvima po čijoj su prevladavajućoj boji dobili ime.¹⁵ Više je razloga za takvo postupanje vojnika kojima su se uskoro sve masovnije počeli pridruživati i ostali nezadovoljni pripadnici društva sve dok naposljetku u tjednu neposredno prije i neposredno poslije proglašenja Države SHS (otprilike od 24. listopada do 4. studenoga 1918. godine) svojom brojnošću nisu zaprijetili općedruštvenim rasulom. Uz općenito nezadovoljstvo ratom i nevoljkost da se nastavi izlagati smrtnoj opasnosti u borbi među glavnim su razlozima bile i masovne mobilizacije sve mlađeg i sve starijega muškog stanovništva, golemi ratni gubici na bojišnicama, prisilne rekvizicije na selu i nestašica čak i osnovnih potrepština, ratno profiterstvo pojedinaca na račun seljačkih i vojničkih masa te izljevi netrpeljivosti prema Slavenima među njemačkim i mađarskim upravljačkim i časničkim krugovima.¹⁶

Među bjeguncima s bojišta također su se pojavili različiti motivi njihova djelovanja. Najveći dio zelenoga kadra činili su pojedinci kojima je jedini cilj bio izbjeci povratak na bojišnicu. Stoga su se, najčešće uz pomoć lokalnoga stanovništva, zadržavali uglavnom u blizini svojih kuća te su, u trenutcima kada se činilo da žandarskih ophodnji nema na vidiku, sudjelovali u poljoprivrednim i ostalim poslovima u kojima je muška radna snaga bila neophodna.¹⁷ Međutim, s porastom broja dezertera u šumama, kojih je u određenim krajevima poput Petrove ili Fruške gore znalo biti i po nekoliko tisuća, jaču su zastupljenost dobili i drugi motivi. Uz običnu pljačku pojedinaca na izoliranijim mjestima, sve su češći postali i organiziraniji upadi u veća mjesta popraćeni pljačkanjem trgovina, sakralnih prostora i vlastelinskih imanja kao i silovanjima ili paležima.¹⁸ Na taj su način posebice stradali židovski trgovci percipirani kao vodeći ratni profiteri čak i u većim gradovima poput Požege, Našica, Osijeka, Virovitice ili Pregrade.¹⁹ Međutim, osim tog motiva mnogo je zanimljiviji motiv koji Tomislav Bogdanović u svom članku naziva socijalno-revolucionarnim i na koji je Krleža i izvan radnje proučavane drame obraćao najviše pozornosti. Na ovakav su način djelovanja utjecali odjeci Oktobarske revolucije u Rusiji i socijalističke ideje koje su sa sobom donosili povratnici iz ruskoga zarobljeništva.²⁰ Uz samu pljačkašku aktivnost usmjerenu također na bogatije slojeve društva koja je međutim rezultirala podjelom plijena među siromašnima, pripadnici zelenoga kadra usmjereni na socijalno-revolucionarno djelovanje zalagali su se i za trajno rješavanje materijalnoga položaja seljaštva, odnosno prvenstveno za provođenje agrarne reforme i raspodjelu veleposjedničke zemlje seljacima. Iz tih su se razloga samim dezerterima potkraj rata i nakon njega u sve većem broju priključivali i seljaci osiromašeni ratnim rekvizicijama i općom nestašicom uzrokovanom dugotrajnim borbama.²¹ Na taj su način u pojedinim krajevima nastale velike skupine koje su sanjale i radile na uspostavi „jednoga novog svijeta, bez činovnika, veleposjednika, pohlepnih trgovaca i lihvara, u kojem bi došlo do preraspodjele dobara i zemlje“.²² Upravo su ti elementi potakli interes lijevoga intelektualca poput Krležea za djelovanje zelenoga kadra, što je dovelo do ideje o pisanju romana *Zeleni barjak* i naposljetku rezultiralo dramom *Vučjak*.

Iako se pripadnici zelenoga kadra, kao što je Krleža sa žaljenjem primijetio uzimajući to kao uzrok nemogućnosti postizanja postavljenih društvenih ciljeva i neuspješnog otpora vojno-policijskoj represiji snaga novouspostavljenog Kraljevstva SHS, nisu uspjeli organizirati u pokret s jedinstvenim vodstvom i programom, ipak je moguće navesti nekoliko najznačajnijih skupina i paradržavnih tvorevina koje su organizirane pod njihovim vodstvom.²³ Takve su skupine, unatoč svojoj ograničenosti na određeni uži prostor, uspjele izabrati vođu, odnosno harambašu, kojemu se kao znak vlasti najčešće predavala zelena grana s privezanim konjskim repom, te uspostaviti vlastita pravila i kazne za njihovo kršenje. Uz skupine slikovitih imena poput Gorskih vilenjaka i Zelene komune ističe se Kolo gorskih tića Bože Matijevića koje je haralo slavonskim područjem sve do 1920. godine.²⁴ Spomenute paradržave, ukoliko se uslijed svoje kratkotrajnosti i seljačke percepcije o republici kao pojmu koji označava tek negaciju ustaljenoga poretka mogu nazvati tako, osnovane su u Donjem Miholjcu, Petrijevcima i Feričancu. Posebno mjesto osim njih zaslužuju i tzv. sovjetske republike organizirane u Banovoj Jaruzi i slovenskom Novom Mestu pod vodstvom povratnika iz ruskoga zarobljeništva i sudionika u Oktobarskoj revoluciji koji su boljševičku ideju neuspješno pokušali prenijeti i na domaću sredinu.²⁵ Naposljetku je, nakon što je nemoć Narodnog vijeća zamijenjena dolaskom pobjedničke srbijanske vojske, do kraja studenoga većina nemira u kontinentalnoj unutrašnjosti Hrvatske ugušena te je ponovo uspostavljen mir.²⁶

4. Dramski prikaz zelenoga kadra

Središnji je dramski sukob *Vučjaka* podvojenost između idealističkoga poimanja svijeta u pojedinčevoj nutрини i stvarnosti kojom upravljaju životinjski instinkti u nastojanju da se preživi u nepovoljnim povijesnim uvjetima.²⁷ Taj je sukob najizrazitije manifestiran u liku apsolventa filozofije Krešimira Horvata, invalidnoga veterana Prvoga svjetskog rata zaposlena u redakciji novinskoga lista *Narodna sloga*. Kao što prethodni dio ovoga rada daje naslutiti, već u samom Krležinom izboru zanimanja glavnoga dramskog lika moguće je uočiti određene autobiografske elemente.²⁸ Dramska radnja započinje prikazom kaosa u redakciji u kojoj uslijed stalne zvonjave telefona i prekida veza s izvještajima s ratnoga i diplomatskog terena, lupanja vratima i vikanja na hodniku zbog pronalaska mrtvaca u haustoru redakcije dolazi do fizičkog obračuna Šefa-redaktora i bivšega urednika Vengera-Ugarkovića oko prava na vlasništvo nad novinama. Takav kaos u redakciji, koji se simbolički može shvatiti kao odraz kaosa u čitavoj Monarhiji na njezinu povijesnom zalasku, popraćen navodima dramskih likova o samoubojstvima u kavanama, pretrpanosti grada policijskim snagama i odlaženju regruta na bojišnicu bez pušaka zbog straha od pobune, uzrok je konačne odluke Krešimira Horvata da napusti mjesto u kojem „cijele beskrajno duge noći i noći sjediš i pišeš u smrdljive novine, i sve je tamo kal, blato, smrad, smrad“²⁹ i ode u udaljeno selo Vučjak kao zamjena lokalnom učitelju poginulom u Galiciji 1914. godine. Međutim, dok on zamišlja „trešnje u cvatu, sunce“, redakcijski kolega Polugan upozorava ga da se zanosi „nebuloznim slavjanofilstvom“ te da je „naše selo centralna Azija“ obilježeno „kmetovskim mentalitetom, tlakom, batinama i blatom“.³⁰ Unatoč upozorenjima, koja se podudaraju sa spomenutim Krležinim dojmovima o Dugoj Rijeci, a možda upućuju i na njegovo razočaranje vlastitim naivnim „slavjanofilstvom“ u vrijeme Balkanskih ratova, Horvat, koji se pod pritiskom uvjeta u kojima živi i sjećanja na rat nalazi na rubu živčanoga sloma, odlučuje otići „životu na korijen“³¹ i pokušati se oporaviti u mirnoći sela.

Međutim, na putu u Vučjak Horvat se susreće s djelovanjem zelenoga kadra, o kojem je u redakciji iznio pozitivne stavove povezujući ga s ruskim revolucionarnim zbivanjima, te završava opljačkan i uboden bajunetom. Dolazak okrvavljenog Horvata u školsku zgradu, koju je učiteljeva udovica Marijana očajna uslijed nedostatka drugih prihoda pretvorila u improviziranu krčmu i trafikku, pokreće razgovor žandara Pantelije nadležnog za kontroliranje javnoga reda i mira (koji unatoč tome štiti svoje kumče, „kelnera“ Juru, od izručenja vojnim vlastima od kojih je kao dezertar pobjegao) i ostalih prisutnih o kadru. S povjesničarskog je stajališta to najvažniji dio drame. U svojem izlaganju o kadru i situaciji u izoliranom kraju u kojem se nalaze Pantelija spominje organizirane patrole koje su u proteklih nekoliko dana ustrijelile nekoliko dezertera, ali i zločine kaderaša poput silovanja dviju žena i namjernog spaljivanja lokalnog imanja. Izražavajući nemoć vlastitih snaga, žandar navodi da „ti zeleni lopovi vladaju dan-današnji, a ne mi!“³² No iako i sam žrtva napada, Horvat ipak, izražavajući time zapravo Krležin stav, brani ponašanje kaderaša te krivi samu državu i vojne vlasti koje su od ljudi napravile očajnike koji preživljavaju zahvaljujući zločinu – „Pa ne zna se baš, dragi moj gospodine, gdje fronta počinje, a gdje se svršava! To se ne zna! A pitam ja vas tko je prvi dao tim ljudima goli nož u ruke? Oni su orali i kopali i bili dobri ljudi, i od njih su načinili ubojice, bacili ih u kriminal – da!“³³ Ipak, toliko pozitivan stav prema ruralnim „dobrim divljacima“³⁴ Horvat mijenja uslijed suočenosti s prevarantskom Marijanom koja u materijalnoj neimaštini potajno rasprodaje školsku imovinu i nastoji mu podvaliti tuđe dijete koje nosi kao njegovo. Njezino ponašanje, uz ponašanje zelenoga kadra, pokazuje moralnu razinu na koju su vladajući krugovi sveli običan puk svojim ratnim odlukama.

Naposljetku se, uz (navodnu) suprotstavljenost grada i sela te kaderaša i njihovih žrtava, pojavljuje i suprotstavljanje Zapada, utjelovljenog u liku američke bivše vlasnice crnačkoga bordela Eve, i Istoka koji utjelovljuje bivši učitelj koji se, produhovljen vjerom u Boga u ruskome zarobljeništvu, poput biblijskog Lazara čije ime nosi vraća u seoski život. U ovom dijelu drame Krležin simbolizam dosiže svoj vrhunac. Naime, uz pomoć ovih likova prikazuju se ideološka strujanja kojima su hrvatski prostor i prostor same Austro-Ugarske Monarhije toga vremena bili više ili manje izloženi. Nasuprot Lazaru, kao simbolu preporođena muškarca i savršena kršćanina koji dolazeći s Istoka, na kojem se u tim trenucima revolucionarnom socijalističkom borbom (navodno) uspostavlja besklasno društvo ravnopravnih sugrađana, svojim ponašanjem i riječima poziva na opraštanje i pomirenje kao put prema boljem životu, stoji Eva kao ženski simbol zapadnjačke dekadencije, ratnoga profiterstva i općedruštvene pokvarenosti, čiji se razbojnički karakter razotkriva na kraju drame. Naime, Eva sudjeluje u akcijama kaderaša kao njihova veza s vanjskim svijetom te blago opljačkano iz crkava i otuđeno bogatim pojedincima zaklanima na šumskim putovima odnosi u Austriju i tamo prodaje. No tome na kraj staje Marijana koja, ljubomorna zbog Horvatove ljubavne veze s njom, prijavljuje Evu žandaru Panteliji te on s uhidbenim nalogom dolazi po nju. Radnja drame napokon završava Pantelijinim ubojstvom i bijegom Krešimira Horvata i Eve u Ameriku kao načinom spašavanja vlastite egzistencije.

5. Utemeljenost Krležina dramskog prikaza zelenoga kadra u njegovoj historiografskoj percepciji

Uspoređujući Krležin prikaz pripadnika zelenoga kadra i njihova djelovanja u okolici Vučjaka s historiografskim spoznajama o njegovu djelovanju u prijelomnim trenucima hrvatske povijesti 1918. godine, moguće je uočiti sličnosti u njihovim motivima i načinu funkcioniranja u društvu čiji su prisilno marginalizirani, ali istovremeno i široko rasprostranjeni dio činili.³⁵

Napad trojice odbjeglih vojnika na Krešimira Horvata tijekom njegova putovanja u Vučjak te njegova pljačka i ranjavanje bajunetom čine primjer uobičajenih napada na bogatije pojedince na izoliranim putevima. U takvim su slučajevima, nastavljajući se na višedesetljetnu tradiciju seljačkog nepovjerenja u tzv. kaputaše koji su u seoskoj percepciji redovito označavali neželjene troškove i ostala podavanja, na posebnom udaru bili pojedinci odjeveni u kvalitetniju odjeću gradskoga podrijetla, što je opis u koji se napadnuti nesuđeni vučjački učitelj svojim izgledom u šumskome mraku svakako uklapao.³⁶ Njemu se mogu pridružiti i drugi motivi, spominjani tijekom razgovora dramskih likova u krčmi, poput silovanja i uništavanja imovine bogatijih pojedinaca iz seoskoga života te krađe crkvenoga blaga. Iako Eva to čini u organiziranijem obliku, pljačkaški motiv i ostvarivanje vlastitoga profita leže i u osnovi njezine dramski opisane suradnje s kaderašima, odnosno otkupljivanja ukradenih stvari i njihove prodaje u inozemstvu. Nasuprot takvu djelovanju za privatni interes višestruke izjave različitih dramskih likova kao i sama prisutnost povratnika iz ruskoga zarobljeništvu Lazara, koji doduše širi pacifističko-kršćansku, a ne socijalističko-revolucionarnu ideologiju, upućuju na rasprostranjenost uvjerenja u ruske, odnosno boljševičke utjecaje na revolucionarno-socijalno djelovanje određenih dijelova zelenoga kadra.³⁷

Naposljetku, bez obzira na njihove motive poznato je kako su dezerterima u pomoć priskakali ljudi iz civilnoga života, posebice članovi njihovih obitelji i rodbine sakrivajući ih, opskrbljujući određenim potrebštinama i dojavljujući kretanje žandarskih patrola.³⁸ Primjer takva djelovanja donosi i Krleža u *Vučjaku* u liku žandara

Pantelije koji štiti svoje kumče Juru koji je dezertirao iz vojske te se u prvom činu pojavljuje kao konobar u Marijaninoj krčmi. Također postoje naznake i da je Pantelija bio upoznat s Evinim aktivnostima i suradnjom s kaderašima. Ono što je sigurno jest da je za njegovo djelovanje u obama slučajevima bila potrebna naredba s više instance kojoj se više nije mogao odupirati, što znakovito simbolizira nemoć središnjih vlasti na koju je Narodno vijeće prije dolaska srbijanske vojske i uspostave reda doista upozoravalo i bilo upozoravano u dopisima iz pokrajinskih gradova.³⁹

6. Zaključak

Vučjak je jedan od najpoznatijih Krležinih dramskih radova te ekspresionističko djelo koje, na manje uobičajen način, svjedoči o djelovanju austrougarskih dezertera okupljenih u zeleni kadar na hrvatskom prostoru te o društvenoj atmosferi u Zagrebu i na hrvatskom selu u zadnjim mjesecima Prvoga svjetskog rata. Pogledom na nj iz historiografske perspektive moguće je uočiti dvije skupine podataka uklopljenih u njegovu umjetničku formu. Prvu čine opći podatci o djelovanju zelenoga kadra u hrvatskoj unutrašnjosti u posljednjim danima Austro-Ugarske Monarhije. Pritom se opisivanjem određenih iskustava dramskih likova sa zelenim kadrom, odnosno njihova sama sudjelovanja u dijelu njegovih aktivnosti na direktan način ilustrira njegov utjecaj na malenu seosku sredinu. Uz općenite pljačkaške aktivnosti zbog preživljavanja nepovoljnih okolnosti ili dodatnoga bogaćenja kao i osvećivanja skupinama percipiranima kao nepravедno obogaćenima ili pretjerano represivnima tijekom protekloga razdoblja važan naglasak drama stavlja na socijalno-revolucionarne elemente zelenokaderaških motiva, odnosno na moguće odjeke ruskoga Oktobra na slavenskom jugu. Taj dio drame povezan je s drugom skupinom podataka koju čine Krležini autobiografski elementi i razmišljanja o povijesnim događajima čiji je suvremenik bio. Kao lijevi intelektualac koji je u vrijeme pisanja *Vučjaka* već imao i određeno iskustvo komunističkoga političkoga aktivizma, Krleža je na više mjesta isticao suprotstavljenost revolucionarnih hrvatskih zelenokaderaških elemenata uspostavi monarhističke Jugoslavije 1918. godine kao i njihovu tendenciju prema ostvarivanju boljega društva po uzoru na rusko revolucionarno djelovanje. Stoga sličnost s glavnim likom Krešimirom Horvatom ne treba promatrati samo na razini njihova radnog mjesta i putovanja u izolirano seosko područje već ponajprije na razini ideoloških stavova koje dijele. Moguće je dakle zaključiti kako je Krležina percepcija djelovanja zelenoga kadra proizlazila prvenstveno iz njegove ljevičarske ideološke pripadnosti te kako stoga *Vučjak* u smislu povijesnog izvora možemo u određenoj mjeri koristiti ponajprije za rekonstrukciju njegove tadašnje političke misli, a manjim dijelom i kao konkretnu ilustraciju zbivanja „onih davnih oktobarskih dana 1918.“ godine.

7. Popis izvora i literature

Izvori

Krleža, Miroslav. *Vučjak*. Zagreb, 2003.

Vidmar, Josip. „Prilozi građi za povijest 1917. – 1918. s osobitim obzirom na razvoj radničkog pokreta i odjeke Oktobarske revolucije kod nas“. *Arhivski vjesnik* 1/1 (1958.), 11-173.

Literatura

Banac, Ivo. „I Karlo je o'šo u komite“. *Časopis za suvremenu povijest* 24/3 (1992.), 23-43.

Bogdanović, Tomislav. „Kategorije zelenog kadra 1918. godine i osvrt na njihovo djelovanje u Podravini i Prigorju“. *Podravina* 12/23 (2013.), 96-108.

Čulinović, Ferdo. *Odjeci Oktobra u jugoslavenskim krajevima*. Zagreb, 1957.

Goldstein, Ivo. *Hrvatska 1918. – 2008*. Zagreb, 2008.

Hameršak, Filip. *Tamna strana Marsa – Hrvatska autobiografija i Prvi svjetski rat*. Zagreb, 2013.

Hrabak, Bogumil. „Dezertstvo i zeleni kadar u jugoslovenskim zemljama u Prvom svjetskom ratu“. *Zbornik Historijskog instituta Slavonije i Baranje* 16 (1979.), 1-131.

Hrvatska enciklopedija, „Kreža, Miroslav“.

Hrvatski biografski leksikon 8, Kr-Li, „Kreža, Bela“.

Hrvatski biografski leksikon 8, Kr-Li, „Kreža, Miroslav“.

Kreža, Miroslav. *Hrvatski bog Mars*. Zagreb, 2001.

Krežijana, „Karađorđevići“.

Krežijana, „Ratna publicistika“.

Krežijana, „Zeleni kadar“.

Lasić, Stanko. *Kreža – Kronologija života i rada*. Zagreb, 1982.

Matičević, Ivica. „Mjera očaja, krik utjehe. Hrvatska ekspresionistička književnost i Prvi svjetski rat“. *Dani Hvarškoga kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu* 41/1 (2015.), 228-242.

Bilješke

- 1 Miroslav Kreža, *Vučjak* (Zagreb, 2003), 139.
- 2 „Kreža, Miroslav“, *Hrvatski biografski leksikon*.
- 3 Stanko Lasić, *Kreža – Kronologija života i rada* (Zagreb, 1982), 175.
- 4 Isto, 118.
- 5 Isto, 126; „Kreža, Miroslav“, *Hrvatska enciklopedija*.
- 6 Miroslav Kreža, *Hrvatski bog Mars* (Zagreb, 2001), 400.
- 7 „Ratna publicistika“, *Krežijana*; Lasić, *Kreža*, 139.
- 8 Lasić, *Kreža*, 142.
- 9 Isto, 154; 160.
- 10 Kreža, *Hrvatski bog Mars*, 384.
- 11 Isto, 385; „Karađorđevići“, *Krežijana*.
- 12 „Kreža, Bela“, *Hrvatski biografski leksikon*.
- 13 Lasić, *Kreža*, 158-159; 165.
- 14 Isto, 175.
- 15 Ivo Goldstein, *Hrvatska 1918. – 2008*. (Zagreb, 2008), 17.
- 16 Ivo Banac, „I Karlo je o'šo u komite. Nemiri u sjevernoj Hrvatskoj 1918.“, *Časopis za suvremenu povijest* 24/3 (1992), 23; 26.
- 17 Tomislav Bogdanović, „Kategorije zelenog kadra 1918. godine i osvrt na njihovo djelovanje u Podravini i Prigorju“, *Podravina* 12/23 (2013), 102.
- 18 Banac, „I Karlo je o'šo u komite“, 24.
- 19 Isto, 28.
- 20 Zbog revolucionarnih tendencija njegovih pripadnika i spomenutih odjeka ruskoga Oktobra, zelenom se kadru posebice posvetila jugoslavenska historiografija, objavljujući arhivske izvore o njegovom djelovanju i povezana historiografska djela. Vidi: Ferdo Čulinović, *Odjeci Oktobra u jugoslavenskim krajevima* (Zagreb, 1957); Bogumil Hrabak, „Dezertstvo i zeleni kadar u jugoslovenskim zemljama u Prvom svjetskom ratu“, *Zbornik Historijskog instituta Slavonije i Baranje* 16 (1979), 1-131; Josip Vidmar, „Prilozi građi za povijest 1917. -1918. s osobitim obzirom na razvoj radničkog pokreta i odjeke Oktobarske revolucije kod nas“, *Arhivski vjesnik* 1/1 (1958), 11-173.
- 21 Bogdanović, „Kategorije zelenog kadra“, 99.
- 22 Isto, 101.
- 23 „Zeleni kadar“, *Krežijana*; Banac, „I Karlo je o'šo u komite“, 24-25.
- 24 Isto.
- 25 Isto, 39.
- 26 Isto, 41.
- 27 Ivica Matičević, „Mjera očaja, krik utjehe. Hrvatska ekspresionistička književnost i Prvi svjetski rat“, *Dani Hvarškoga kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu* 41/1 (2015), 239.
- 28 Filip Hameršak, *Tamna strana Marsa – Hrvatska autobiografija i Prvi svjetski rat* (Zagreb, 2013), 206-209.
- 29 Kreža, *Vučjak*, 109.
- 30 Isto, 31.
- 31 Isto.
- 32 Isto, 54.
- 33 Isto, 55.
- 34 Isto, 56.
- 35 Hameršak, *Tamna strana Marsa*, 435.
- 36 Kreža, *Vučjak*, 30.
- 37 Isto, 24.
- 38 Banac, „I Karlo je o'šo u komite“, 24.
- 39 Isto, 36.

The Dissolution of the Austro-Hungarian Empire and the Activity of Green Cadre in Miroslav Krleža's *Vučjak*

Summary

The main aim of this paper is to analyze the play *Vučjak* written by Croatian author Miroslav Krleža, extract the data about green cadre and compare it with historical evidence. Moreover, Krleža was contemporary with these guerilla forces and even participated to some extent in the events depicted in the play – the author of this paper will try to identify certain autobiographical elements in the play and put them into historical context. By comparing the play analysis and historical evidence about the dissolution of the Austro-Hungarian Empire at the end of the First World War in 1918, it becomes apparent that Krleža's predominantly leftist leanings had a major influence on his choice of the social-revolutionary motif as the most important one in the interpretation of the emergence and activity of the green cadre.

Keywords

Miroslav Krleža, green cadre, *Vučjak*, drama, First World War, Austro-Hungarian Empire, October Revolution, 1918

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI BROJ 14 2019.

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI BROJ 14 2019.

Pro Tempore

Časopis studenata povijesti,
godina XIV, broj 14, 2019.

Glavni i odgovorni urednik
Mihaela Marić

Zamjenik glavnog urednika
Saša Vuković

Uredništvo
Matea Altić, Ivan Grkeš, Marta Janković,
Mario Katić, Igor Krnjeta, Mihaela Marić,
Petar Plastić, Saša Vuković

Urednici pripravnici
Andrija Banović, Alen Obrazović,
Alen Okreša

Redakcija
Matea Altić, Andrija Banović, Ivan Grkeš,
Marta Janković, Mario Katić, Igor Krnjeta,
Mihaela Marić, Alen Obrazović, Alen Okreša,
Petar Plastić, Saša Vuković

Tajnik uredništva
Petar Plastić

Recenzenti
dr. sc. Miroslav Bertoša
dr. sc. Zrinka Blažević
dr. sc. Branimir Janković
Marko Lovrić
dr. sc. Jelena Marohnić
dr. sc. Josip Mihaljević
dr. sc. Jasmina Osterman
dr. sc. Martin Previšić
Filip Šimetin Šegvić, asist.
dr. sc. Ivica Šute

Lektura i korektura
Franka Belović, Danijel Blazsetin, Lucijan
Borić, Paula Bradić, Katarina Cukovečki,
Paula Fajt, Tanja Jelinić, Ivana Kovačić,
Ema Maglić, Mateja Papić, Borna Treska

Oblikovanje
Tomislav Vlainić

Prijevod s engleskog jezika
Mateo Gospić, Paula Fajt, Alen Obrazović

Izdavač
Klub studenata povijesti – ISHA Zagreb

Tisak
Tiskara Zelina d.d.

Naklada
Tiskano u 150 primjeraka

ISSN: 1334-8302

Tvrđnje i mišljenja u objavljenim radovima
izražavaju isključivo stavove i mišljenja
autora i ne predstavljaju nužno stavove i
mišljenja uredništva i izdavača

Izdavanje ovog časopisa financijski su
omogućili:

Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta
Sveučilišta u Zagrebu

Centar za komparativnohistorijske i
interkulturne studije Filozofskog fakulteta
Sveučilišta u Zagrebu

Redakcija časopisa Pro tempore im iskreno
zahvaljuje na financijskoj podršci.

Časopis se ne naplaćuje.

Adresa uredništva
Klub studenata povijesti – ISHA Zagreb
(za: Uredništvo Pro tempore),
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu,
Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb

Kontakt
pt.urednistvo@gmail.com